

„კერძი“ – ნათესავის საკრალური მნიშვნელობისათვის

ქართველთა ეთნოკულტურულ ფასეულობებს შორის, ხელოვნური დანათესავების არაერთი ფორმა, მაგ., მამამძუძეობა, ძმადნაფიცობა, ამანათობა, კერძმოკეთეობა იქცევა ყურადღებას. ქართველთა და ჩრდილოკავკასიელ მთიელთა ხელოვნური ნათესაობის ფორმებს ვ. ბარდაველიძის, რ. ხარაძის, ნ. მაჩაბლის გ. ვანილიძის, ვალ. ითონიშვილის, ნ. ჯავახაძის, ს. რეხვიაშვილის... თანამედროვე, თუ შემდგომ (ნ. ჯალაბაძის, ლ. ჯანიაშვილის, თ. ქამუშაძის და ა. შ.) მეცნიერთა არაერთი გამოკვლევა მიეძღვნა, რაც ამ ხალხთა უძველეს კულტურულ-ისტორიულ ურთიერთობებზე მიუთითებს. ამჯერად კერძმოკეთეობა წარმოადგენს კვლევის მიზანს, რომელიც მთის ტერიტორიული თემის ყოფა-ცხოვრების წიაღში იშვა. უცხო პიროვნების მიღების, დაახლოებისა და დანათესავების ჩვეულება, დასავლეთ საქართველოს მთიანეთში (რაჭა, სვანეთი) კავკასიელებთან (ჩრდილოეთ თუ ცენტრალური კავკასიის) ინტენსიურ სოციალურ-ეკონომიკურ ურთიერთობებს მოჰყვა, რომლებიც გვიან შუა საუკუნეების შემდეგ გახშირდა. კავკასიელებთან მეზობლობა, თანაცხოვრება, საერთო მტრებსა და ბუნებრივ პირობებთან გამკლავება, ერთობლივი ინტერესები ერთიან კავკასიურ სივრცეში ზოგად კულტურულ ფენომენს ქმნიდა. მაშინ როცა მსოფლიოს რიგ ქვეყნებში ცივილიზაციის სტერეოტიპულმა ამბივალენტურმა მდინარებამ წაშალა ტრადიცია და ინდივიდუალიზმი, კავკასიაში ძალაში რჩებოდა, ანუ შენახული იყო პატრიარქალური ყოფის არაერთი არქაული წესი და ტრადიცია. ეს ყველაფერი კულტურის, ცივილიზაციის ენაა და მსოფლიო საზოგადოებაც მასთან შესახვედრად უნდა ისწრაფოდეს.¹ დღესდღეობით, უტრადიციო კულტურისაკენ სწრაფვა მეტად პოპულარული ხდება, რაც ძველი და უძველესი ტრადიციების დავინყების ფასადაც გვინევს, მაგ., საქართველოსა და კავკასიაში შემონახულია განვითარების უძველესი ფორმების მხოლოდ რელიქტური მოვლენები და მათ გვერდით წარმოდგენილია მაღალი კულტურული მიღწევები, აგრეთვე ისტორიული პროცესების რთული მოვლენები, ფაქტები.² ასეთ ტრადიციასთან გვაქვს საქმე კერძ-მოკეთეობის შემთხვევაში. სამიოდე წლის უკან, ზემო რაჭის სოფლებში კავკასი-

¹ პაიჭაძე, *კავკასია ინტერკულტურულ სივრცეში, როგორც მითომოდერნისტული პარადიგმა*, გვ. 11.

² გეგეშიძე, *პროფესორ ვერა ბარდაველიძის ცხოვრება და სამეცნიერო მოღვაწეობა*, გვ. 13.

ის ეთნოლოგიის განყოფილების მივლინებისას, ადგილობრივებმა კავკასიელებთან დანათესავების ფორმად კერძობა, კერძ-მოკეთეობა დაგვისახელეს, ქართველებისა და ჩრდილოკავკასიელ მთიელთა მეგობრობის დასტურად. როგორც გვიამბეს, რაჭველებისთვის სიახლოვის გამო, კავკასიონის გადაღმა გადასვლა და მგზავრობა უფრო ადვილი იყო, ვიდრე ქუთაისში, შესაბამისად, საჭირო სურსათ-სანოვავით უზრუნველყოფას ამ გზით უფრო ახერხებდნენ. ასე იყო სვანეთშიც, თეთნულდის აღმოსავლეთით, ადიშის მყინვარით ბალყარეთიდან (მალყარიდან) იყო გადმოსასვლელი. დილით ამდგარი მამაკაცი ცელის ნკეპლის, ტარის გასაკეთებლად გადადიოდა მალყარში, ცელს გააკეთებინებდა მჭედელს და იმავე დღეს ბრუნდებოდა შინ.¹ ამ საკითხზე ს. რეხვიაშვილის მონოგრაფიას დავესესხები, კერძოდ, საუღელტეხილო ბილიკებით (მაგ.: მამისონის, კარაგომის, კირტიშოს და სხვა) ზემო რაჭიდან მგზავრს შეეძლო ერთ დღეში გადასულიყო ჩრდ. კავკასიაში და უკანაც დაბრუნებულიყო.² ცნობილია, რომ ამ უღელტეხილების საშუალებით ეწეოდნენ ურთიერთავდასხმას და რბევა-ანოკებას, მაგრამ ამ გზაზე წარმოიშვა კერძ-მოკეთეობის ტრადიცია, რომელიც ვერც რწმენის სხვაობამ შეარყია. სვანეთში, თავის დროზე, ყოველ საღმრთო სუფრაზე ერთ-ერთი სადღეგრძელო ასე ითქმოდა: „ყველა ჩვენ კერძმუკეთეებს (სვანურად კავკასიელ მეგობარს კერძმუკეთეს უწოდებდნენ) გაუმარჯოს მთის იქით და მთის აქეთო“. უფრო მეტიც, სვანი ქალები მგზავრობისას, ან ლაშქრობისას მათაც ლოცავდნენ, მათ სიცოცხლესა და ჯანმრთელობას შესთხოვდნენ ღმერთს.³ მოყვასისადმი ასეთი უანგარო სიყვარული შეიძლება ქრისტიანული რწმენის ფენომენით აიხსნას, თუმცა ეს უფრო ზოგად კავკასიური ტრადიციული კულტურის მონაპოვარს წარმოადგენს; როგორც ირკვევა, ზემო რაჭასა და ზემო სვანეთში არ არსებობდა ისეთი ოჯახი, რომ მოსაზღვრე ყარაჩაელ, ბალყარელ, დიგორელ, თუ დვალეთელ მთიელთა შორის, ვისთანაც ხშირი მიმოსვლა და საქმიანობა უხდებოდათ, კერძი (ახალი მეგობარი) არ ჰყოლოდეთ. ოსები ასეთ მეგობარს და საპატიო სტუმარს „ლიმანს“, ხოლო ყარაჩაელები და ბალყარელები – „ყონალს“ ან „ეჩეკს“ (ძუძუთ ძმას) უწოდებდნენ.⁴ აღნიშნული ტერმინები არაფრით ჩამოუვარდება „კერძმოკეთეს“, პირიქით ისინი ერთიმეორეს ავსებენ, ისევე როგორც განგებამ კავკასიის ხალხებს ღმერთისკენ მიმავალი სხვადასხვა გზა დაუსახა, მაგრამ ის ბილიკებიც დაუტოვა კავკასიონის ქედზე

¹ ავალიანი, *ადიშის ოთხთავი*, გვ. 4.

² რეხვიაშვილი, *ქართველთა და ჩრდილოკავკასიელ მთიელთა მეგობრობის ისტორიიდან*, გვ. 16.

³ იქვე, გვ. 31.

⁴ ბალაშვილი, *ასე ცხოვრობდნენ ჩვენი წინაპრები*, გვ. 12.

რომ გადადიოდა და ერთი ხალხის სულიერი, თუ მატერიალური კულტურის მონაპოვარი მეორესთან მიჰქონდა.¹ ხელოვნური დანათესავების სხვადასხვა ფორმები, მათ შორის: ათალიკობა, გაშვილება ფრიად მიღებული ჩვეულება იყო აფხაზებში, ოსებში, ჩერქეზებში, ადიღელებში, რომელთა შორის ასევე გავრცელებული იყო მეკობრეობა და თარეშების ინდუსტრია. რას შეიძლება გამოესყიდა ის, „რაც მტრობას დაუნგრევია?“ თურმე დედის რძის ღვთაებრივ ძალას, რომელმაც დაქსაქსული და მტრულად განწყობილი სისხლით არამონათესავე არათუ მოქიშპე ცალკეული პიროვნებები ან ოჯახები, არამედ მთელი საგვარეულოები, თემები და ხალხები შეაკავშირა, გააერთიანა, კიდევაც დაამოყვრა-დაამეგობრა.² ზემოაღნიშნულ ხელოვნურ შენათესავებას სოციალურად დანიშნულებული კატეგორია მისდევდა, ხოლო კერძ-მოკეთეობას – უბრალო ხალხი. ქართველი და კავკასიელი მთიელები ნათესაურ კავშირს განამტკიცებდნენ ტრადიციული სტუმარ-მასპინძლობის, დაძმობილების, ნათლიაობის, გაჭირვებაში დახმარების, მიცვალებულის დატირების და გლოვის წესების საშუალებით, რითაც კერძობა საფუძვლიანად განსხვავდება „ყონალობის“ ჩვეულებისაგან.³ ამავე დროს, დაკერძებას ღრმა ეკონომიკური საფუძველი გააჩნდა. ინტენსიურ მისვლა-მოსვლას თან ხელოსნობა და ქარბი პროდუქტების გაცვლა-გამოცვლა ერთვოდა.

„კერძი“ მნიშვნელობით თითქოს უფრო აღმატებულია, ვინაიდან არა მხოლოდ ნათესავს ნიშნავს, არამედ ახლობელ ნათესავს, თვისტომს, ვინაიდან მეგრულ ლექსიკაში „უკერზე“ განიმარტება როგორც უთვისტომო.⁴ „კერზი“, ამავე დროს, „კერძს“, „წილს“ ნიშნავს, „ჩქიმ კერზის მითინს ვემეფჩა“ – ჩემ წილს არავის არ მივცემ. როგორც უკვე აღინიშნა კერძი არის ახლობელი, მოკეთე, მომხრე. „თექ არძა სქანი კერზი იყაფუ“ – იქ ყველა შენი ახლობელი იქნება. ერთი სიტყვით, „კერზ-მოჯგირე“ ახლობელი ნათესავია,⁵ ე. ი. კერძ-მოკეთე კეთილისმყოფელი, არა კეთილისმსურველი მხოლოდ სიტყვით, არამედ საქმით – კეთილისმოქმედი, რომელიც შეიძლება იყოს ახლობელი ნათესავი. რაც შეეხება ნათესავს, ის „ახლობელი წინაპრების ერთი შთამომავალია მეორისათვის; ნათესაობა – საერთო წარმოშობით გამონვეული სიახლოვე მსგავსება“.⁶ საქმე იმაშია, რომ ნათესავი ფართო მნიშვნელობის ამსახველი ცნებაა. დღევანდელი მნიშვნელობის გარდა, იგი აღნიშნავს: 1. თაობას, მოდგმას, ჩამომავლობას. მაგ., „ყოველი ნათესავი აბ-

¹ ჩლაიძე, *ყარაჩაულ-ბალყარული ფოლკლორი*, გვ. 5.

² რეხვიაშვილი, *სხვისშვილობა მთის რაჭაში*, გვ. 141.

³ რეხვიაშვილი, *კერძობა-მოკეთეობა რაჭაში*, გვ. 10.

⁴ ქობალია, *მეგრული ლექსიკონი*, გვ. 611.

⁵ ქაჯაია, *მეგრულ-ქართული ლექსიკონი*, გვ. 117.

⁶ *ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი*, გვ. 350.

რაჰამისითგან ვიდრე დავითისამდე ნათესავი ათოთხმეტ; და დავითისითგან ვიდრე ტყუეობადმდე ბაბილონისა ნათესავი ათოთხმეტ...“ (მ. 1,17); 2. აგრეთვე ხალხს, ერს. სახელდობრ, „იქადაგოს სახარებაჲ ესე... სანამებელად ყოველთა ნათესავთა ზედა“ (მ. 24, 14); 3. ტომს – „განსჯიდეთ ათორმეტთა ნათესავთა ისრაელისათა“ (მ. 19, 28); 4. ნათესავი ნიშნავს გვარსაც – „იყო იგი სახლისაგან და ნათესავისა დავითისა“ (ლ. 2, 4).¹

გვარი ნათესაობის თითქოს უფრო ვიწრო მნიშვნელობაზე მიანიშნებს, თუმცა „ნათესავით ქართველისთვის“ გვარს აქვს საერთო თვითშეგნება ნათესაობის შესახებ. საკვლევი საკითხისთვის საინტერესო ტერმინი – კერძი გვართან კავშირში შეგვხვდა, კერძოდ, ველში ახალციხის სოფლებიდან გადმოსახლებულებს შეკითხვაზე – რას გადმოხვედით, სად გაგვექეციტო, პასუხად თავი ასე უმართლებიათ – რა ვქნათ ბატონო, ყველა კაცს თავის გვარის მიკერძვა (მიმხრობა) უნდაო.²

„კერძ“ ხევსურულ ლექსიკონში ამავე მნიშვნელობით გვხვდება. სახელდობრ, „გულის მაკერძება“, „ეკერძების იუდის კერძი“, „მეეკერძების“, „ნილ-კერძი“, „ხკერძებს“ – „უმარჯვებს“, „შეახვედრებს“... „მეეხკერძების“ – „ერგება“, „შეხვდება“. „მაკერძება“ – მისი ერთ-ერთი განმარტებაა, „შეხვედრებული“, „შემთხვეული“, „ნარგუნები“. „გაძლება გინდა ნაბადო, ჭექა-ქუხილსა ცისასა, აეგრევე, კარგო ვაჟკაცო, მაკერძებულსა ხთისასა“.³ ამდენად, „კერზი“ არის „ღვიძლი“, „მკვიდრი“. „კერზმოკეთე“ მეგრ. – „კერზმოჯგირე“, „ღვიძლი“, ძალიან ახლო ნათესავია; მოკეთე, ნათესავ-მოკეთენი. ე. ი. „უკერძუნან“ ენათესავება.⁴ მოკეთენი – ცოლის/ქმრის, ასევე, ნათლია-ნათლიმამის მხარეები არიან ერთმანეთისათვის.⁵

ნიშანდობლივია, რომ კერძო ძველი ქართული ენის მნიშვნელობით მხარეს ეწოდება. მაგ., „კერძოთა სპანიისათა მიმავალი“ – სპანიის მხარეს, სპანიისაკენ მიმავალი; „ნარვიდეს კერძოთა პონტოხსათა“;⁶ „კერძო“ – „ნანილი“, „მხარე“; „კერძო“ – „ზოგი“, „ნახევარი“, „მხარე“, „ხვედრი“, აგრეთვე, „მიერკერძო“ – „იმ მხარეს“, „გალმა“; „ერთკერძ“ – „ერთი მხარე“, „ცალკე“ და ა. შ.⁷

წმიდა წერილში, როგორც სრულმნიშვნელოვანი სიტყვა „კერძო“ ზმნიზედა, არსებითი სახელი, მრავალგზის გვხვდება და „მხარეს“ აღნიშ-

¹ იმნაიშვილი, *ქართული ოთხთავის სიმფონია-ლექსიკონი*, გვ. 421.

² ასლანიშვილი-ბავრელი, *წერილები „ოსმალოს საქართველოზე“*, გვ. 72.

³ ჭინჭარაული, *ხევსურული ლექსიკონი*, გვ. 473, 535, 577.

⁴ ქობალია, *მეგრული ლექსიკონი*, გვ. 357.

⁵ ზედგინიძე, *ჯავახური ლექსიკონი*, გვ. 370.

⁶ შანიძე, *გიორგი მთაწმინდელის ენა, იოანეს და ეფთვიმეს ცხოვრების მიხედვით*, გვ. 108.

⁷ აბულაძე, *ძველი ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი*, გვ. 196-197.

ნავს. მაგ., შედარებით ცნობილ ფრაზაში „ხოლო თავადმან ჰრქუა ნუ აყენებთ მას, რამეთუ არავინ არს, რომელმან ქმნეს ძალი სახელითა ჩემითა და ჯელ-ენიფოს ბოროტის სიტყუად ჩემდა, რამეთუ რომელი არა ჩუენდა მტერს არს, იგი ჩუენ კერძო არს“ (მარკ. 9, 39-40). ასევე, „გცეს თუ ვინმე მარჯუენესა ყურიმალსა, მიუპყარ მას ერთ კერძო-ცა (მეორე მხარე)“ (მ. 5, 39).

სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონში კერძი „ენოდების ნაწილს, რასამე, გინა ნახევრად სათქმელსა, გინა მხარესა. კერძი – წილი თუ არშივი იგივე ხვედრი“.¹

წმიდა ნერილის მსგავსად, „ქართლის ცხოვრებაში“ კერძო პირდაპირი მნიშვნელობით ნიშნავს მხარეს; ვისიმე მხარეზე მყოფს, მომხრეს; ასევე, საკუთრებას, კუთვნილს, სახელდობრ: „ინყეს ლიტანიობად: ერთკენ მეფემან და კათალიკოსმან და ყოველმან სამღვდელმან კრებულმან ... და ერთ-კერძო სომეხნი და მწარგრძელნი ზაქარია და ივანე... დავითის კერძო იყვენენ“, ე. ი. დავითისკენ იყვენენ;² „ხოლო ალექსანდრე შემოიყარა თვსნი კერძნი კახნი (ანუ მომხრე კახელების) და წარვიდა მათ ზედა“;³ „თამარის კერძთა ლაშქართა ამცნო გულ-უყოვნელ ქმნა შებმისა და დევნა-ყოფისა“⁴ (თამარის, კუთვნილი – ასე განმარტავენ ლექსიკონის შემდგენლები); ნიშანდობლივია შემდეგი ფრაზაც: „ორთავე კერძთა გუართაგან სახელმწიფო“ (ორივე მხრით – მამითაც და დედითაც).⁵

ჯუანშერის ცნობით, „ხოლო ვახტანგ უკუეთუ მარჯუენით-კერძო იბრძოდის, მარცხენით-კერძო ძრნოდიან“.⁶

გარდა ამისა, ზემო კერძო, ქვემო კერძონი (ზედა, ქვედა მხარენი), ცალის კერძი//ერთ კერძო (ერთი მხრით, მეორე მხრით) და მისთანა ქართლის ცხოვრებაში არაერთგზის გვხვდება. მთავარი ის არის, რომ კერძი მომხრეს, კერძობა – მიმხრობას ნიშნავს. „მას შემდგომად ინყეს ვითარცა წესი არს კახთა, კერძობა ერთმან მეორისა და მტერობა ურთიერთთა და არა განიხილვიდნენ რისხვასა“.⁷

ასევე, მთავარია იმის ხაზგასმაც, რომ რაჭველი მხოლოდ და მხოლოდ ჩრდილოკავკასიელ მეგობარს უწოდებდა კერძს, მხოლოდ მისი ოჯახის წევრებსა და ახლობლებს მოიხსენებდა კერძად... კერძმოკეთება სიკვდილის შემდეგაც არ წყდებოდა, შთამომავლობიდან შთამომავლობას გადაეცემო-

¹ ორბელიანი, *ლექსიკონი ქართული*, გვ. 368.

² *ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი*, გვ. 86.

³ იქვე, გვ. 52; იხ. ლექსიკონი 569.

⁴ იქვე, გვ. 46; იხ. ლექსიკონი 570.

⁵ *ახალი ქართლის ცხოვრება*, მესამე ტექსტი, გვ. 515.

⁶ *ჯუანშერი, ცხოვრება ვახტანგ გორგასლისა*, გვ. 156.

⁷ *ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა*, გვ. 614.

და.¹ ზემოთ ნახსენები სვანების სავედრებელი, „ყველა ჩვენს კერძმუკეთებს გაუმარჯოს მთას იქითა და მთას აქეთო“, მიუკერძოებლად ახლო ნათესავებად მოიაზრებს ქართველებსა და არაქართველებს, მაგრამ კავკასიელებს, გაკავკასიელებულებს.

კავკასიის ხალხებში საპატიო გავლენა ჰქონდა კერძმოკეთის და ყონალის სიტყვას. ისინი ძველთაგანვე დიდ როლს ასრულებდნენ მთიელების დაახლოება-დაკერძების საქმეში. დაკერძება, კერძმოკეთეობა უხვ სუფრასთან ფიცით მტკიცდებოდა. არყით სავსე ჭიქაში ვერცხლის ფულს ჩააგდებდნენ და კერძმოკეთეობას შეჰფიცავდნენ ერთმანეთს. ქართველი ყონალი კერძის დედის, მისი დედობილის (ოჯახში უფროსი დედაკაცი) ძუძუსთავს კბილით შეეხებოდა, რის შემდეგაც დედა მას მიმართავდა – „ან, ამას იქით შენ ხარ, ჩემი შვილის ემჩეკი (ძუძუთ ძმა), შენი მტერი ჩვენი მტერი...“² კავკასიურ გარემოში მოხვედრილი ეთნოსები, არა მარტო ეგუებოდნენ იმ ზოგადკავკასიურ კულტურას, არამედ იგუებდნენ კიდევაც და თავისებურებებით ამდიდრებდნენ. ერთი შეხედვით თითქოს მარტივი რიტუალები, ხანგრძლივი კულტურულ-ისტორიული ურთიერთობებიდან და საერთო იდეებიდან მომდინარეობს. ვინ არ იცის, რომ აქ ერთმანეთს ენაცვლებოდა სხვადასხვა მსოფლმხედველობათა იდეოლოგიური ზეგავლენა, სადაც ქართული კულტურის ძლიერი პლასტი იკვეთება. რაჭველი მასპინძლის მოარული თქმა – „ერთი ფესვიდან მოვდივართ“, მშვიდობიანი კავკასიის მთავარი ღირებულებების (ურთიერთპატივისცემის, ოჯახის სინმინდის, სამშობლოს თავისუფლების, პასუხისმგებლობის და სხვა) შენარჩუნებასა და განმტკიცებას ემსახურებოდა. კულტურულ-ყოფით ტრანსფორმაციას, ცხადია, ისტორიული აუცილებლობით გამოწვეული პოლიტიკური მოტივი ჰქონდა, მაგრამ სარწმუნოება მუდამ რჩებოდა საზოგადოებრივი აზრის მამოძრავებელ ძალად. ამ ცოცხალი რწმენის დასტურს წარმოადგენს ის ტრადიციები, რომლებიც ეთნიკური კულტურის დამცველისა და ეროვნული თვითშეგნების სრულყოფის ფუნქციას ასრულებენ. სიტყვის, პირობის და მით უმეტეს, ფიცის გაუტეხელობა კავკასიელთა ეთნიკური კულტურის დაუნერგელ კანონს წარმოადგენდა. ამისათვის თითოეულ წვრილმანს მნიშვნელობას ანიჭებდნენ, მკაცრად იცავდნენ. მაგ., ყოველდღიურ ურთიერთობაშიც კერძმოკეთეები ერთმანეთისადმი განსაკუთრებულ სიფაქიზეს იჩენდნენ. გასაგები მიზეზების გამო, სახალხო დღესასწაულებზე მისვლა-მოსვლა არ ჰქონდათ, მაგრამ „ჭირი და ლხინი ერთი გვქონდა, ვინაიდან ერთი ფესვიდან მოვდი-

¹ რეხვიაშვილი, *ქართველთა და ჩრდილოკავკასიელთა სავაჭრო ურთიერთობების ისტორიიდან*, გვ. 34.

² იქვე, გვ. 33.

ვართ. ქრისტიან ოსებში ნათელ-მრონობაც ხშირი გვექონდა და ურთიერთ-ქორწინებაც სანიმუშო წესების დაცვით აგერ XX ს-ის 90-იან წლებამდე მოგვეყვა. სხვა აკრძალვებთან ერთად, კერძებს შორის ქორწინება დაუშვებელი იყო“. ისიც აღიარა ზოგიერთმა ზემო რაჭველმა, ახლაც რომ გადავიდეთ კარგად დაგვხვდებიან, ერთმანეთის ენა კარგად გვესმისო.¹

საჭიროა იმის აღნიშვნა, რომ ძველად მთის იქიდან საქართველოში თვით მეპატრონეს გადმოჰყავდა პირუტყვი გასაყიდად და ქართველ მეგობარს უტოვებდა. იმდენად ენდობოდა, რომ ფასსაც არ ეუბნებოდა, სჯეროდა მისი და მშვიდად ელოდა საზღაურს. ბალყარელებს და სვანებს შორის ასეთ დროს წესი იყო, სტუმარს სვანისთვის კვიცი ან მოზვერი ერჩეუბინა. სტუმრად სულ სამი დღე დარჩებოდა. პირუტყვს ძმადნაფიცს დაუტოვებდა, ფასს არ ეტყოდა, ეს მეგობრებს შორის სირცხვილად ითვლებოდა. ყველაფერი მამაკაცის სირცხვილ-ნამუსზე იყო მიხედობილი.²

ამრიგად, კავკასიელები საარსებო ინტერესებით იყვნენ გადაჯაჭვულნი, მაგრამ საერთო კავკასიური სულისკვეთება ურთიერთ, ძმურ თანამშრომლობას ემყარებოდა, რომელსაც ნაწილობრივ ბიბლიური აზროვნება ასაზრდოებდა.

საკრალური აზროვნება შინაგანი თავისუფლების, აზროვნების სინმინდის, რწმენის თავისუფლების, სიმტკიცის, ერთგულების შენახვას გულისხმობს, რაც თან სდევდა სისხლიერად არამონათესავე ადამიანთა ურთიერთდაახლოებას. ფიცი, დედის რძე და მასთან დაკავშირებული ადათწესები იყო ის, რაც მათ ანათესავებდა. რძე უთანაბრდებოდა სისხლს და აღემატებოდა კიდევაც, რადგან მას ნათესაობა სულიერ რანგში აჰყავდა. ბავშვობაში აფხაზეთში, წმ. გიორგის განთქმულ სალოცავში შევსწრებივარ მავედრებელ დედებს, რომლებიც მკერდგადახსნილი ლოცულობდნენ, ან შეურაცხმყოფელს შეაჩვენებდნენ – დედაშვილობის მადლით დაიცავი ჩემი შვილებიო. ამავე მადლით, სამაგიერო გადაუხადე ამა და ამ ოჯახს ჩვენი უსამართლოდ გამწარებისთვისო.

მთის რაჭული კერძობის ჩვეულება, რომლის თითქმის ყველა ძირითადი ნიუანსი ს. რეხვიაშვილს აქვს შესწავლილი, ასკვნიდა, რომ ის ყველა ხალხთა ჩვეულებისაგან თავისი ორიგინალობითა და სპეციფიკური ნიშნებით განირჩეოდა. ჩრდილო კავკასიელ მთიელებში ათალიკობა ჩვეულების ზოგადი სახელია, ხოლო დასავლეთ საქართველოში მას „გაშვილებას“, „სხვისშვილობას“ უწოდებენ. ოდესღაც, აღნიშნულ ქართულ-კავკასიურ

¹ კვაშილავა, *საველე დღიური*, გვ. 5.

² რეხვიაშვილი, *ქართველთა და ჩრდილოკავკასიელთა სავაჭრო ურთიერთობების ისტორიიდან*, გვ. 85-89.

ჩვეულებას საერთო სახელი, შესაძლებელია, კერძობა რქმეოდა.¹ იმაზე წმინდათაწმინდა საკრალური რა უნდა იყოს, როცა არამონათესავე ადამიანს, რომელიც თორმეტი წლის ასაკამდე კერძის ოჯახში იზრდებოდა, საკუთარი შვილებისაგან არ არჩევდნენ. ძუძუს მოზიარე ძმობილი ან დობილი ოჯახის შვილად ითვლებოდა ლაზებში. ძმობილ-დობილს შორის ქორწინება სასტიკად იკრძალებოდა;² ასე იყო სამეგრელო-აფხაზეთში. ნიშანდობლივია იმის აღნიშვნა, რომ ომის შემდგომ, აფხაზეთშიც კი, აღნიშნულ ტრადიციას მნიშვნელობა არ დაუკარგავს, რისი მოწმეც თავად ვყოფილვარ.

ხელოვნური დანათესავების რიგ საშუალებებს შორის, ვალ. ითონიშვილი ხევში „სამამისძმო“ ურთიერთობას, რაც ხატობა-დღეობათა ერთად შესრულების აუცილებლობას და ერთი ხატის ყმობას გულისხმობდა, „ეჯიფ-ხელისმამკიდობის“, „ნათლიობის“, „ძმად გაფიცვის“, „დაძმობილების“ წრეში აქცევდა. ამანათობა ხომ ხელოვნური შენათესავების პრინციპზე ეწყობოდა.³

დასასრულ, საჭიროა კიდევ ერთხელ დავიმონმო ამ ჩვეულების საკრალურობის დამადასტურებელი ნიუანსები. კერძოდ, ის, რომ წინასწარი შეთანხმების შემდეგ, რაჭის სოფლიდან მამაკაცების ქარავანს მთას იქით კერძებთან (ძველ წყაროებში კერძი მხარეს, მომხრეს, ღვიძლს, თვისტომს ნიშნავს – ი. კ.) აღსაზრდელად რამდენიმე ბავშვი ერთდროულად მიჰყავდა. ნაყვანის წინ ბავშვს შუბლზე ნახშირით ჯვარს დაუსვამდნენ, თეთრ მიტკალში გაახვევდნენ, საგზლად თხის რძეს გააყოლებდნენ, გუდაში ჩასვამდნენ, მამაკაცს მხრებზე აჰკიდებდნენ და გზას დაულოცავდნენ. დამხვდურნი ოჯახში წვეულებას იხდიდნენ, რომლის მთავარ ნაწილს ჩვილის დალოცვა წარმოადგენდა. კერძი აღსაზრდელად მიბარებულ ბავშვს შუბლზე და ტუჩებზე რამდენჯერმე თაფლის წმინდა სანთელს შეახებდა, ყელზე წინასწარ გამზადებულ ამულეტს შეაბამდა და დალოცავდა: „ღმერთო და ჩვენო გამჩენო, ჩვენო სიცოცხლის დამცველო, შენ გვაძლევ პურს, მამაცობას და გამბედაობას, გვიფარავ მტრის ტყვიისაგან და მახვილისაგან, დაგვეხმარე გაჭირვებაში, გაგვიზარდე ეს ყმანვილი, დაიფარე მოსისხლე მტრისაგან, მიეც ძალა, რომ მის იარაღზე გვენახოს შენი და ჩვენი მოშურნის სისხლი. გვაშორე შურისძიების დროს შენი ნების საწინააღმდეგო ცოდვის ჩადენისაგან“.⁴

ნათქვამია, ჩვეულებები ზეციდან გვეწყალობება; ხელოვნური შენათესავების წარმოშობისა და დანიშნულების საზოგადოებრივ, ეთნოფსიქოლოგიურ, თუ ეთნოკულტურულ პარალელებს მკვლევარი არ მოაკლდება. ნაშ-

¹ რეხვიაშვილი, *სხვისშვილობა მთის რაჭაში*, გვ. 142.

² ვანილიძე, *ლაზთა საოჯახო ყოფის ისტორიიდან*, გვ. 119.

³ ითონიშვილი, *ქართველ მთიელთა საოჯახო ყოფის ისტორიიდან*, გვ. 24.

⁴ რეხვიაშვილი, *სხვისშვილობა მთის რაჭაში*, გვ. 134.

რომში ნათესაობის მხოლოდ ლოკალური მნიშვნელობა წარმოვადგინე ძველი წერილობითი ძეგლებისა და სხვადასხვა მონაცემების შეჯერებით, იმ მოტივაციით, რომ კერძ-მოკეთეობის სანიმუშო ტრადიციას სოციალური კვლევის სფეროში, ხშირ შემთხვევაში, გადამწყვეტი როლის შესრულება შეუძლია.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

ავალიანი, ადიშის ოთხთავი – ავალიანი მ., *ადიშის ოთხთავი*, გაზ. „ახალი სვანეთი“, 1982, 23 სექტემბერი, გვ. 3-4.

აბულაძე, ძველი ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი – აბულაძე ი., *ძველი ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი*, თბილისი, 1973.

ასლანიშვილი-ბავრელი, წერილები „ოსმალის საქართველოზე“ – ასლანიშვილი-ბავრელი ს., *წერილები „ოსმალის საქართველოზე“*, თბილისი, 2008.

ბალაშვილი, ასე ცხოვრობდნენ ჩვენი წინაპრები – ბალაშვილი ს., *ასე ცხოვრობდნენ ჩვენი წინაპრები*, გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, 1990, 26 მაისი, გვ. 2-3.

ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა – ბატონიშვილი ვახუშტი, *აღწერა სამეფოსა საქართველოსა*, „ქართლის ცხოვრება“ ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, ტ. IV, თბილისი, 1973.

გეგეშიძე, პროფესორ ვერა ბარდაველიძის ცხოვრება და სამეცნიერო მოღვაწეობა – გეგეშიძე მ., *პროფესორ ვერა ბარდაველიძის ცხოვრება და სამეცნიერო მოღვაწეობა*, მსპ, XVI-XVII, თბილისი, 1972, გვ. 5-21.

ვანილიში, ლაზთა საოჯახო ყოფის ისტორიიდან – ვანილიში გ., *ლაზთა საოჯახო ყოფის ისტორიიდან*, სდსჰპ, VII, თბილისი, 1979, გვ. 116-120.

ზედგინიძე, ჯავახური ლექსიკონი – ზედგინიძე გ., *ჯავახური ლექსიკონი*, თბილისი, 2014.

კვაშილავა, საველე დღიური – კვაშილავა ი., *საველე დღიური*, ზემო რაჭა, თბილისი, 2021.

ითონიშვილი, ქართველ მთიელთა საოჯახო ურთიერთობების ისტორიიდან – ითონიშვილი ვალ., *ქართველ მთიელთა საოჯახო ურთიერთობების ისტორიიდან*, თბილისი, 1960.

იმნაიშვილი, ქართული ოთხთავის სიმფონია-ლექსიკონი – იმნაიშვილი ი., *ქართული ოთხთავის სიმფონია-ლექსიკონი*, აკ. შანიძის რედაქციით, თბილისი, 1986.

პაიჭაძე, კავკასია ინტერკულტურულ სივრცეში, როგორც მითომოდერნისტული პარადიგმა – პაიჭაძე ი., *კავკასია ინტერკულტურულ სივრცეში, როგორც მითომოდერნისტული პარადიგმა*, სამეცნიერო კონფერენცია „კავკასია დინამიკურად ცვალებად დროში“, თბილისი, 2012, გვ. 11-13.

რეზვიაშვილი, ქართველთა და ჩრდილოკავკასიელ მთიელთა მეგობრობის ისტორიიდან – რეზვიაშვილი ს., ქართველთა და ჩრდილოკავკასიელ მთიელთა მეგობრობის ისტორიიდან, თბილისი, 1977.

რეზვიაშვილი, ქართველთა და ჩრდილოკავკასიელთა სავაჭრო ურთიერთობების ისტორიიდან – რეზვიაშვილი ს., ქართველთა და ჩრდილოკავკასიელთა სავაჭრო ურთიერთობების ისტორიიდან, თბილისი, 1980.

რეზვიაშვილი, სხვისშვილობა მთის რაჭაში – რეზვიაშვილი ს., სხვისშვილობა მთის რაჭაში, ჟურნალი „ცისკარი“, 1973, N1, გვ.133-142.

რეზვიაშვილი, კერძობა-მოკეთეობა რაჭაში – რეზვიაშვილი ს., კერძობა-მოკეთეობა რაჭაში, სამეცნიერო სესია მიძვნილი პროფ. ვ. ბარდაველიძის ხსოვნისადმი, 1972, მოხსენებათა თეზისები, თბილისი, 1972, გვ. 10-13.

ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი – ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი, „ქართლის ცხოვრება“, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით, ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, ტ. II, თბილისი, 1959, გვ. 1-114.

ახალი ქართლის ცხოვრება, მესამე ტექსტი – ახალი ქართლის ცხოვრება, მესამე ტექსტი, „ქართლის ცხოვრება“, ტ. II, თბილისი, 1959, გვ. 477-539.

ჯუანშერი, ცხოვრება ვახტანგ გორგასლისა – ჯუანშერი, ცხოვრება ვახტანგ გორგასლისა, „ქართლის ცხოვრება“ ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, ტ. 1, თბილისი, 1955, გვ. 139-244.

ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული – ორბელიანი სულხან-საბა, ლექსიკონი ქართული, ნ. 1, ავტოგრაფიული ნუსხების მიხედვით მოამზადა, გამოკველევა და განმარტებათა ლექსიკონის საძიებელი დაურთო ი. აბულაძემ, თბილისი, 1993.

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ერთტომეული, თბილისი, 1986.

ქაჯაია, მეგრულ-ქართული ლექსიკონი – ქაჯაია ო., მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, ტ. II, თბილისი, 2002.

ქობალია, მეგრული ლექსიკონი – ქობალია ა., მეგრული ლექსიკონი, თბილისი, 2010.

შანიძე, გიორგი მთაწმინდელის ენა, იოანეს და ეფთვიმეს ცხოვრების მიხედვით – შანიძე აკ., გიორგი მთაწმინდელის ენა, იოანეს და ეფთვიმეს ცხოვრების მიხედვით, თბილისი, 1946.

ჩლაიძე, ყარაჩაულ-ბალყარული ფოლკლორი – ჩლაიძე ლ., ყარაჩაულ-ბალყარული ფოლკლორი, თბილისი, 2001.

ჭინჭარაული, ხევსურული ლექსიკონი – ჭინჭარაული ალ., ხევსურული ლექსიკონი, თბილისი, 2005.

„K’erdzi“ – On the Sacral Meaning of Kinship

Summary

The notion of kinship has a broad meaning, encompassing the key events of human relationships. The article analyzes one of the forms of artificial kinship,– “k’erdzi”, “dak’erdzeba” (Fosterage), which arose in relations with North Caucasians in the mountains of Western Georgia (Rach’a-Lechkhum-Svaneti) and, despite political transformations, has not completely lost its significance. This is a pan-Caucasian phenomenon of artificial kinships, such as kunakship, amanatship and the like. K’erdzi, often found in the Bible (New Testament books), basically means “side”, “other side”, “right or left side”, “behind the side”, etc. It is significant that the traditional understanding of “K’erdzi” in Georgian coincides with its sacral meaning, which confirms the biblical thinking of the Georgian people.

“K’erdzo” in old Georgian written sources means “side” and also “being on someone’s side”, or “a supporter”. Additionally, it signifies ownership and belonging. This meaning has been preserved in both the vocabulary and the spoken language of Georgians. Therefore, the Svan prayer, “Let all K’erdzis on both sides of the Caucasus be blessed”, perceives both Northern and Southern Caucasians as supporters without distinction. The sacredness of becoming K’erdzi as a national tradition is confirmed by ethnographic field material.